

تأثیر فرهنگ و سنت بر نقش زنان در حفظ امنیت دینی و اخلاقی خانواده

زینب بزرگ نیا^۱

^۱ سطح دو (کارشناسی) مدرسه زینبیه سلام الله علیها رشت

چکیده

زن در فرهنگ اسلامی نقش بنیادینی در حفظ و گسترش امنیت دینی، اخلاقی، روانی و جسمی خانواده ایفا می‌کند. این مقاله با هدف بررسی تأثیر فرهنگ و سنت بر نقش زن در حفظ امنیت دینی و اخلاقی خانواده، به تحلیل ابعاد مختلف امنیت خانوادگی از منظر قرآن کریم، روایات و مطالعات جامعه‌شناختی پرداخته است. با تکیه بر آیات قرآن کریم، سخنان ائمه اطهار (علیه السلام) و دیدگاه اندیشمندان اسلامی همچون شهید مطهری، جوادی آملی و همچنین پژوهش‌های جامعه‌شناسی و روان‌شناسی خانواده، واضح است که زن نه تنها الگویی برای فرزندان و همسر است، بلکه عامل اصلی انتقال ارزش‌های الهی در بستر خانواده محسوب می‌شود. در این پژوهش، ضمن بررسی آسیب‌های ناشی از فرهنگ‌های ناهنجار و غرب‌زده، تأکید شده که سنت‌های اصیل اسلامی در صورت آگاهی‌بخشی و اجرای درست، می‌تواند ظرفیت عظیمی در تقویت نقش زن در خانواده داشته باشد.

واژگان کلیدی: امنیت اخلاقی، امنیت دینی، خانواده، زن، فرهنگ

خانواده به عنوان نخستین و بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، زیربنای اصلی تربیت نسل، انتقال ارزش‌های دینی و فرهنگی، و شکل‌گیری شخصیت فرد در جامعه اسلامی به‌شمار می‌رود. در ساختار خانواده، نقش زن از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. زن، نه تنها همسر و مادر است، بلکه محور اصلی پایداری عاطفی، امنیت روانی، انتقال دینداری، و فرهنگ‌سازی اخلاقی در فضای خانواده به‌حساب می‌آید. آموزه‌های اسلامی در قرآن کریم و روایات، زن را موجودی با کرامت، آگاه، مسئول و تأثیرگذار معرفی کرده‌اند که مسئولیت عظیمی در قبال پرورش انسان و ساخت جامعه‌ای اخلاق‌مدار بر دوش دارد.

امنیت در خانواده مفهومی چندوجهی است که شامل ابعاد جسمی، روانی، دینی و اخلاقی می‌شود. در این میان، امنیت دینی و اخلاقی از اهمیت خاصی برخوردارند، زیرا پایه‌گذار سلامت معنوی، استحکام ارتباطات انسانی، و انسجام ارزش‌های رفتاری در خانواده هستند. زن در جایگاه مادر، همسر و الگو، نقشی بی‌بدیل در تأمین این نوع از امنیت دارد. او از طریق الگوسازی رفتاری، مهربانی، رعایت حدود الهی، انتقال معارف دینی، و رفتارهای اخلاقی چون حیا، عفت، وفاداری و صداقت، محیط خانه را به بستری امن برای رشد معنوی اعضای خانواده تبدیل می‌سازد.^۱

با این حال، فرهنگ و سنت‌های حاکم در جامعه می‌توانند در تقویت یا تضعیف این نقش مؤثر باشند. سنت‌های اصیل اسلامی، همچون عفاف‌گرایی، احترام متقابل، نقش الگویی مادر، و ساختار تربیتی خانواده، زن را تقویت کرده و نقش الهی او را برجسته می‌سازند. اما در مقابل، ورود فرهنگ‌های ناسازگار با دین، چه در قالب سنت‌های خرافی و تحقیرآمیز، و چه در هیئت فرهنگ‌های غرب‌زده و فردگرایانه—باعث کمرنگ شدن نقش زن در انتقال دین و اخلاق، و حتی گسست تربیتی در خانواده می‌شود.

این مقاله بر آن است تا با نگاهی تلفیقی به آموزه‌های دینی، آیات و روایات، منابع علمی و جامعه‌شناختی، به تبیین ابعاد نقش زن در حفظ امنیت دینی و اخلاقی خانواده پرداخته و تأثیر فرهنگ‌ها و سنت‌ها را در این حوزه واکاوی کند.

^۱ مظلومی و همکاران، بررسی ابعاد امنیت روانی و دینی در خانواده، صص ۴۰ - ۴۴

مفهوم شناسی

امنیت در مفهوم عام، به احساس آرامش، ثبات، و مصون بودن از تهدیدهای جسمی، روانی، اخلاقی اطلاق می‌شود. در چارچوب خانواده، امنیت دینی و اخلاقی به معنای حفظ حریم‌های شرعی ارزش‌های الهی در روابط میان اعضای خانواده است؛ امری که به‌ویژه با نقش‌پذیری زن در قالب تربی. فرهنگ نیز مجموعه‌ای از باورها، هنجارها و سنت‌هایی است که جهت‌دهنده رفتار و ارزش‌های فردی و اجتماعی است، و می‌تواند نقشی مثبت یا منفی در استقرار یا تزلزل امنیت خانوادگی داشته باشد.^۱

تعریف امنیت

امنیت یکی از بنیادی‌ترین نیازهای انسان است که در سطح خانواده نیز نقش محوری ایفا می‌کند. خانواده به عنوان کوچک‌ترین نهاد اجتماعی، باید محیطی امن و آرام برای اعضای خود فراهم آورد تا زمینه رشد، شکوفایی، و سلامت روانی و معنوی آنان فراهم گردد. امنیت در خانواده ابعاد گوناگونی دارد که در ادامه به تعریف چهار بُعد اصلی آن پرداخته می‌شود:

امنیت جسمی

امنیت جسمی در خانواده به معنای حفظ سلامت و یمنی اعضا در برابر هر گونه تهدید یا آسیب فیزیکی است. در این بُعد، خانواده باید محیطی امن و سالم برای تغذیه، استراحت، بهداشت، و محافظت از جان اعضا به‌ویژه کودکان فراهم آورد. پرهیز از خشونت خانگی، تأمین بهداشت و مراقبت‌های پزشکی از مظاهر این نوع امنیت است.^۲

امنیت روان

امنیت روانی به احساس آرامش، ثبات عاطفی، پذیرش، احترام و محبت در میان اعضای خانواده اشاره دارد. در خانواده‌ای که اعضا از نظر روانی احساس امنیت می‌کنند، افراد به راحتی احساسات و دغدغه‌های خود را بیان می‌کنند، مورد تحقیر و تهدید روانی قرار نمی‌گیرند، و در محیطی همراه با مهر و درک متقابل رشد می‌کنند.^۳

^۱ مظلومی، همان.

^۲ نصری، نقش خانواده در تأمین امنیت روانی کودک، ص ۱۰۲

^۳ مظلومی، همان. ص ۴۵

^۴ همان. صص ۴۶ - ۴۸

امنیت دینی

امنیت دینی به معنای فراهم بودن زمینه‌های رشد و پایبندی به اعتقادات مذهبی در محیط خانواده است. این امنیت در پرتو آموزش معارف دینی، اقامه نماز، انس با قرآن کریم و رعایت ارزش‌های معنوی به وجود می‌آید. والدین در این بخش، به‌ویژه مادر، نقش مهمی در انتقال ایمان، تربیت دینی و الگوسازی برای فرزندان دارند.

امنیت اخلاقی

امنیت اخلاقی در خانواده به معنای حاکم بودن اصول اخلاقی همچون صداقت، احترام، مسئولیت‌پذیری، پاک‌دامنی و پایبندی به هنجارهای اجتماعی و انسانی است. این نوع امنیت، خانواده را از بی‌نظمی‌های رفتاری، خیانت، دروغ‌گویی و بی‌احترامی حفظ کرده و بنیان آن را تقویت می‌کند.

به طور کلی، هر یک از این ابعاد امنیتی، مکمل یکدیگرند و نبود هر یک از آنها می‌تواند تعادل روانی، اخلاقی یا دینی خانواده را برهم زند. تأمین این ابعاد از امنیت، به‌ویژه با مشارکت آگاهانه و فعالانه زن، به پایداری و سلامت خانواده منجر خواهد شد.^۱

۱. نقش زن در حفظ امنیت خانواده

۱.۱. جایگاه زن در خانواده از منظر قرآن و روایات

اسلام نگاه ویژه‌ای به جایگاه زن در خانواده دارد و برخلاف برخی مکاتب که زن را موجودی تابع یا فرودست تلقی می‌کنند، قرآن کریم زن را مایه آرامش، رحمت و شریک زندگی معرفی می‌کند. زن در خانواده اسلامی نه تنها تابع نیست، بلکه نقشی مؤثر و فعال در حفظ بنیان‌های عاطفی، اخلاقی و دینی ایفا می‌کند.^۲

یکی از آیاتی که در بیان جایگاه زن و مسئولیت مرد در خانواده بسیار مورد توجه قرار گرفته، آیه ۳۴ سوره نساء است، علامه طباطبایی در تفسیر این آیه تأکید دارد که "قوامیت" به معنای سرپرستی اجرایی و مسئولیت در تأمین معاش خانواده است، نه سلطه یا برتری ذاتی مرد بر زن. قوامیت نتیجه مسئولیت اقتصادی مرد و ساختار اجتماعی خانواده است، نه ترجیح ارزشی.^۳

^۱ مصباح یزدی، اخلاق در قرآن، ج ۲، صص ۲۶۰ تا ۲۷۲

^۲ نجفی، جایگاه زن در قرآن از منظر خانواده، صص ۱۰-۱۲

^۳ علامه طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۴، ص ۲۳۱

از نظر روان‌شناسی اجتماعی نیز، تأکید فراوانی بر الگوسازی غیرکلامی مادر وجود دارد. در کتاب جامعه‌شناسی خانواده، شهلا اعزازی بیان می‌کند که نقش اجتماعی مادر، فراتر از تولید مثل یا خدمت به اعضای خانواده است؛ او منبع الگو برای همه‌ی ساختارهای ارزشی در خانواده است و فرزندان در تمامی مراحل رشد، به‌ویژه در سال‌های نخست، اخلاق را از او یاد می‌گیرند^۱

همچنین گیدنز در کتاب جامعه‌شناسی می‌نویسد که خانواده تنها نهادی است که ارزش‌های فرهنگی و اخلاقی را با قدرت تکرار و تداوم در نسل‌ها منتقل می‌کند، و زن، عامل اصلی این انتقال است.^۲

در مجموع، زن نه از جایگاه تأثیرپذیر، بلکه از جایگاه تأثیرگذار و فرهنگ‌ساز، نقش بنیادینی در اخلاق خانوادگی دارد. اگر خانه سالم است، حتماً زنی آرام و اخلاق‌مدار در آن حضور دارد؛ زنی که به‌جای شکایت، اهل صبر است؛ به‌جای پرخاش، اهل گذشت؛ و به‌جای کنترل بیرونی، هدایتگر درونی است. این زن، الگوی زنده تربیت اخلاقی برای فرزندان و همسر است و سهمی بزرگ در پایداری جامعه دارد.

۳.۳. سنت‌های فرهنگی مؤثر بر رفتارهای اخلاقی

سنت‌های فرهنگی و ارزش‌های ریشه‌دار خانوادگی، نقش محوری در شکل‌گیری، تداوم و تقویت امنیت اخلاقی در فضای خانه دارند. فرهنگ خانوادگی سالم، آن است که مبتنی بر اصول و هنجارهای پذیرفته‌شده و الهی، روح رفتار اعضای خانواده را شکل دهد و آن‌ها را به رعایت حدود، احترام متقابل، عفت و صداقت سوق دهد. در چنین فرهنگی، زن نه تنها یک عنصر اخلاق‌پذیر، بلکه فعال‌ترین عامل فرهنگ‌ساز در حوزه‌ی اخلاق خانوادگی شناخته می‌شود.

فرهنگ سنتی ایرانی_اسلامی بر مؤلفه‌هایی چون حفظ آبرو، حیا، عفت، وفاداری، صداقت، حرمت‌گذاری متقابل، و آرام‌سازی فضای خانه تأکید دارد. این مؤلفه‌ها تنها ریشه در فرهنگ بومی ما دارند، بلکه کاملاً منطبق با تعالیم قرآنی و روایی‌اند.

زن در فضای خانواده، مهم‌ترین نقش را در تثبیت و نهادینه‌سازی اخلاق دارد. او از طریق مهربانی، گذشت، صبر، سکوت‌های به‌موقع، و حتی درک خطای دیگران، فرهنگ اخلاقی خانواده را تقویت می‌کند.^۳ اگر زن در خانواده

^۱اعزازی، همان.

^۲گیدنز، همان.

^۳اکبری، اخلاق در خانواده، ص ۵۶

مسئولانه رفتار کند هیچ نهادی اجتماعی نمی تواند نقش او را جایگزین کند، زیرا خانواده نخستین و موثرترین مدرسه اخلاق است

زنان با کنترل روابط کلامی، رعایت پوشش، پرهیز از غیبت، تهمت و سخن چینی در خانه، مهم ترین نقش را در ایجاد فضای اخلاقی ایفا می کنند. نویسندگان تأکید می کنند که اگر خانواده محیطی برای تمرین حیا، وفاداری و ادب نباشد، هیچ نهادی رسمی نمی تواند این کمبود را جبران کند^۱

در خانواده هایی که متأثر از فرهنگ اسلامی اند، از طریق تصمیم گیری های اقتصادی ساده، گفت و گو با فرزندان، و تعامل با همسر، چارچوب های اخلاقی خانواده را تثبیت می کند. اما در مقابل، در خانواده هایی که تحت تأثیر فرهنگ رسانه ای و مصرف گرا هستند، زنان به جای هدایت خانواده، خود به عامل بی ثباتی اخلاقی تبدیل می شوند. با ترویج بی حیایی، تجمل گرایی و مصرف زدگی، فرهنگ وفاداری، قناعت و صداقت تضعیف می شود.

شهید مطهری به روشنی اعلام می کند که: «فرهنگ مبتذل غربی، زن را از درون تهی می سازد، او را از فطرت حیا و حجب جدا می کند و در نهایت، خانواده را به زمین لرزه دائمی اخلاقی بدل می سازد».^۱ از دیدگاه ایشان، آنچه زن را در خانواده ارزشمند می کند، نه زیبایی و مد، بلکه قدرت اخلاق ورزی، ثبات، و عاطفه پایدار است.

در فرهنگ غرب زده معاصر که از طریق رسانه ها، شبکه های اجتماعی، فیلم ها و تبلیغات وارد خانه ها شده است، نه تنها زن به ابزار جذابیت جنسی و مصرف تبدیل شده، بلکه ارزش هایی چون وفاداری زناشویی، حجاب، قناعت، و ادب خانوادگی به تمسخر گرفته می شوند. این فرهنگ، امنیت اخلاقی را نه تنها در خانواده، بلکه در کل جامعه تهدید می کند. زنانی که با پذیرش این الگوها وارد ساختار خانواده می شوند، گاه ناخواسته باعث گسست اخلاقی در نسل آینده می گردند.

بنابراین، سنت های فرهنگی اگر اصیل و هم راستا با وحی باشند، قدرتی عظیم در استقرار اخلاق دارند. اما اگر آمیخته به انحراف، تجمل گرایی و ابتذال رسانه ای شوند، بنیان خانواده را در سکوت فرو می ریزند. زن، با درک این واقعیت، می تواند انتخاب کند که خود و خانواده اش را بر ستون فرهنگ اسلامی مستحکم سازد.^۲

احمدی، همان. ص ۳ و ۲، ص ۵-۲۵

^۱ مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، ص ۱۸۸

^۲ همان.

نتیجه گیری و پیشنهادات

در این پژوهش تلاش شد تا با نگاهی جامع به آموزه‌های دینی، روایات اسلامی، منابع قرآنی و یافته‌های جامعه‌شناختی، تأثیر فرهنگ و سنت بر نقش زن در حفظ امنیت دینی و اخلاقی خانواده بررسی شود. یافته‌ها نشان می‌دهد که زن، نه تنها یک عضو از خانواده، بلکه محور اصلی در ایجاد، حفظ و تقویت بنیان‌های دینی و اخلاقی خانه است. حضور زن در خانه اگر با آگاهی دینی، اخلاق‌مداری، و فهم صحیح از وظایف انسانی همراه باشد، می‌تواند نسل‌هایی مؤمن، سالم، و مقاوم در برابر تهاجمات فرهنگی تربیت کند.

از سوی دیگر، فرهنگ‌ها و سنت‌ها، نقشی تعیین‌کننده در تضعیف یا تقویت این جایگاه دارند. در شرایطی که سنت‌های اصیل اسلامی مانند عفاف‌گرایی، احترام متقابل، و محوریت زن در تربیت دینی پذیرفته و نهادینه شوند، خانواده به محیطی امن، با ثبات و الهی تبدیل می‌شود. اما زمانی که سنت‌های نادرست، خرافی یا متأثر از فرهنگ غرب‌زده جایگزین فرهنگ دینی شوند، نقش زن در تربیت دینی و اخلاقی کمرنگ شده و امنیت خانوادگی دچار تزلزل خواهد شد.^۱

در نهایت، احیای نقش زن در ساختار خانواده اسلامی نیازمند بازخوانی و بازتفسیر سنت‌ها بر اساس تعالیم اصیل قرآن و اهل بیت (علیهم‌السلام)، آگاهی‌بخشی به زنان و مردان، و تقویت نظام ارزشی مبتنی بر محبت، وفاداری، دینداری و اخلاق است. زن، اگر آگاهانه، متعهدانه و بر مبنای ایمان نقش‌آفرینی کند، نه تنها نگهبان امنیت معنوی خانواده خواهد بود، بلکه مربی تمدن‌ساز نسل‌های آینده نیز خواهد شد.

^۱ -رویت شده در popscijournal.ir در تاریخ: ۱۴۰۴/۲/۴

فهرست منابع

قرآن کریم؛ ترجمه مهدی فولادوند

- نهج البلاغه ؛ ترجمه محمد علی جعفری

کتاب فارسی :

- ۱- اعزازی ، شهلا ، **جامعه شناسی خانواده** ، تهران : نشر روشنگران و مطالعات زنان ، ۱۳۸۰ ه . ش
- ۲- اکبری ، محمود ، **اخلاق خانواده** ، تهران : پژوهشگاه حوزه و دانشگاه ، ۱۳۹۸ ه . ش
- ۳- اردبیلی ، محمد ، **حقوق زن در اسلام** ، قم : دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه ، ۱۳۸۸ ه . ش
- ۴- باینده ، ابوالقاسم ، **نهج الفصاحه** ، تهران : انتشارات جاویدان ، جلد ۱ ، ۱۳۶۲ ه . ش
- ۵- گیدنز ، آنتونی ، **پیامدهای مدرنیته** ، محسن ثلاثی ، تهران : نشر مرکز ، ۱۳۹۲ ه . ش
- ۶- شجاعی ، محمد ، **خانواده در قرآن** ، تهران : موسسه فرهنگی انتشاراتی مطیع ، بی تا
- ۷- طباطبایی ، محمد حسین ، **تفسیر المیزان** ، جلد ۴ ، قم : دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم ، ۱۳۸۱
- ۱۰- نصری ، عبدالکریم ، **نقش خانواده در تأمین امنیت روانی کودک** ، تهران : انتشارات رشد ، ۱۳۸۵ ه . ش
- ۱۱- مصباح یزدی ، محمد تقی ، **اخلاق در قرآن** ، جلد دو ، قم : مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی ، ۱۳۸۱ ه . ش
- ۱۲- مطهری ، مرتضی ، **نظام خانوادگی اسلام** ، تهران: انتشارات صدرا ، بی تا
- ۱۳- جوادی آملی ، عبدالله ، **حقوق زن در اسلام** ، تهران : انتشارات صدرا ، ۱۳۵۷ ه . ش
- ۱۴- جوادی آملی، عبد الله، **زن در آینه ی جمال و جلال**، قم: انتشارات اسراء، ۱۳۸۵ ه . ش.

کتاب عربی :

- ۱- دیلمی ، حسن بن ابی الحسن ، **ارشاد القلوب** ، جلد ۱ ، رضی ، ۱۴۱۲ ه . ق

- ۲- بخاری، محمد بن اسماعیل، **صحیح بخاری**، جلد ۱، بیروت: دارالفکر، بی تا
- ۳- کلینی، محمد بن یعقوب، **الکافی**، جلد ۲، تهران: دارالکتب الإسلامیة، ۱۴۰۷ ه. ق
- ۴- مجلسی، محمدباقر، **بحار الأنوار**، جلد ۱۰۰، بیروت: دار إحياء التراث العربی، بی تا

مقالات:

- ۱- احمدی، عزت الله؛ یعقوبی، ملکه؛ "نقش زنان در ایجاد امنیت اخلاقی و اجتماعی از منظر قرآن و روایات"، فصلنامه یافته‌های علوم قرآنی، شماره یک، ۱۴۰۰ ه. ش
- ۲- چارخروبی، جاوید، "بررسی ارتباط نماز با تربیت فرزندان و تقویت بنیان خانواده بر ارتقاء احساس امنیت و سلامت روانی و اجتماعی"، فصلنامه علمی تخصصی معارف فقه علوی، دوره ۱، شماره ۳، ۱۳۹۸
- ۳- زینی وند، "نقش زن در مدیریت خانواده از دیدگاه اسلام"، کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، ۱۳۹۹
- ۴- حسینی، سید حسین، "نقش زنان در حفظ و انتقال ارزش‌های فرهنگی در خانواده.. فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات"، دوره ۱۲، شماره ۴۵، ۱۳۹۵ ه. ش
- ۵- قیطاسی، روح الله؛ حیدر آبادی، ابولقاسم؛ رحمانی فیروز جاه، علی، "نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در میزان ارزش‌های خانوادگی دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر ایلام"، فصلنامه علمی فرهنگ ایلام، دوره بیست و دوم، شماره ۷۰ و ۷۱، ۱۴۰۰ ه. ش
- ۶- مظلومی، صدیقه؛ صالحی، زهرا؛ اکبری، زینب؛ بهلولی، مهسا، "بررسی ابعاد امنیت روانی و دینی در خانواده"، فصلنامه زن و خانواده، دوره ۵، شماره ۱، ۱۳۹۵ ه. ش
- ۷- نجفی، محمد عرفان، "جایگاه خانواده از منظر قرآن کریم"، کنفرانس ملی علوم اسلامی و پژوهش‌های دینی، ۱۳۹۷

سایت‌ها:

<https://www.popscijournal.ir>